

Les excavacions a l'antic convent de Sant Bartomeu (Peralada, Alt Empordà) 1989-1990. Dels orígens del món ibèric a la revolució feudal

JOAN LLINARS, JORDI MERINO, MANEL MIRÓ, M. JOSÉ PEDRÓN

INTRODUCCIÓ

Els anys 1989 i 1990, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va fer dues campanyes d'excavacions arqueològiques d'urgència a l'antic convent de Sant Bartomeu de Peralada, gràcies al suport i la col·laboració de l'Ajuntament de Peralada, de l'Associació Cultural del Castell de Peralada i dels actuals propietaris del convent, als quals volem agrair un cop més la seva paciència, i molt especialment a la senyora Dolors Palau i a la seva família.

Aquestes excavacions han fet possible que el coneixement sobre el passat antic i medieval de Peralada sortís del terreny especulatiu en el qual s'havia mogut fins ara, i ens han permès, d'una banda, confirmar hipòtesis de treball, algunes ja antigues i d'altres més recents, i, d'altra banda, desmentir també vells tòpics sobre la història d'aquesta vila.

ESTAT DELS CONEIXEMENTS SOBRE LA PERALADA ANTIGA I MEDIEVAL ABANS DE L'INICI DE LES EXCAVACIONS I HIPÒTESIS DE TREBALL

D'ençà que al final del segle passat es descobrissin les restes ceràmiques i metàl·liques d'una necròpoli d'incineració de la primera edat del ferro (segles VI i V aC), es va parlar del nucli pre-romà de Peralada. Malgrat l'interès que va despertar des d'un primer moment aquesta troballa, no va ser fins l'any 1989, gairebé, doncs, cent anys després del seu descobriment, que s'hi van iniciar excavacions arqueològiques sistemàtiques per tal de resoldre els problemes que plantejaven les restes trobades al segle passat.

Cal destacar dels diferents estudis realitzats sobre la necròpoli de Peralada, la tendència de la majoria d'investigadors a donar una cronologia curta d'utilit-

zació d'aquesta necròpoli. Les poques garanties de la procedència peraladenc d'algunes peces emmagatzemades com pertanyents a la necròpoli de Peralada, havia plantejat dubtes raonables sobre la seva autèntica procedència.¹

D'altra banda, els estudiosos de la necròpoli mai no havien tingut en compte un context arqueològic més ampli constituït pel jaciment ibero-romà de la carretera de Peralada a Garriguella i per la contínua aparició d'abundant material ceràmic d'època ibèrica al nucli urbà de Peralada.

La consideració d'aquestes dues darreres dades ens va portar a plantejar-nos dues hipòtesis de treball:

- Que el poblament antic de Peralada devia allargar la seva cronologia des del final del segle VII aC fins, almenys, al segle II aC.

- Que el poblat relacionat amb la necròpoli del palau devia estar situat al turó on s'alça el centre històric.

Les excavacions d'aquests darrers quatre anys ens han permès confirmar ambdues hipòtesis.

Pel que fa als orígens medievals de Peralada, tradicionalment, s'havia acceptat que el puig on és emplaçada la població fou fortificat després de les famoses invasions dels francs-alamans del segle III dC, i que la ciutat esdevingué més tard la capital d'un dels *pagus* o comtats de l'època de la dominació visigòtica.

Les excavacions han desmentit aquest fet. Ja en el nostre primer treball ens sorpreníem de la manca quasi total a Peralada de troballes de materials arqueològics datables entre els segles I i VII dC, és a dir, de l'època romana imperial i de l'època visigoda. Les quatre campanyes d'excavació semblen confirmar definitivament la manca d'una ocupació humana estable al puig on és emplaçada la vila des del segle I aC fins al moment de l'ocupació carolíngia, això és, fins al darrer quart del segle VIII.

Així doncs, els orígens de la Peralada medieval no semblen trobar-se a la baixa romanitat, sinó que cal cercar-los en el moment de l'ocupació i dominació carolíngia (segles IX-X). A aquesta època correspon la necròpoli trobada al convent de Sant Bartomeu.

El comtat de Peralada apareix en la documentació medieval per primer cop en una acta d'un judici fet a Empúries l'any 843. Durant els segles IX i X el comtat s'anomena indistintament *Petralatense* i *Tolonense*. Aquest comtat constituïa una unitat administrativa de l'imperi carolingi, diferent i independent del veí comtat d'Empúries, per bé que durant tota aquesta època un mateix comte governés tots dos comtats, fet que era freqüent en les zones de marca de l'imperi carolingi.

L'any 977 està documentat per primer cop el *Castro Tolon*, que tradicionalment s'ha identificat amb el primer nucli urbà de Peralada. Nosaltres creiem errònia aquesta identificació. Quan els documents parlen del *Castro Tolon* o del suburbi del *Castro Tolon*, es refereixen, en sentit estricte, al Castell Toló i al seu

1. PONS, E. i VILA, M. V. «Nuevos aportes al estudio de la necrópolis de Peralada», *XIV CNA*. Zaragoza, 1977, p. 681-694.

terme castral. La vila, des d'un primer moment, s'anomenarà *villa Petralata*. El primer esment que se'n fa el tenim documentat l'any 974. Al nostre entendre, doncs, no hi ha, tal com havia cregut Joan Badia, «un transvasament onomàstic. Aquest probable ressorgir del nom indígena Tolon desplaçant el llatí *Petralata* cap a una significació territorial, perquè més tard, al segle XII, aquest darrer torni a servir per designar la població i aquell, Tolon, desaparegui totalment».² De fet, el que hi ha són dues denominacions per a dues realitats diferents: el castell (*Castro Tolon*) i la vila (*villa Petralata*).

Respecte a l'origen dels dos topònims, Tolon i *Petralata*, l'existència d'un poblat ibèric a Peralada podria explicar el del primer (Tolon, d'arrel etimològica pre-romana). Pel que fa al topònim Peralada, no creiem com s'ha dit fins ara que tingui relació amb la forma del puig on és emplaçada la vila, ja que la forma del puig no s'adapta bé a la descripció del concepte llatí *petralata*, que vol dir pedra plana. D'altra banda, aquest topònim és freqüent als territoris que havien format part de l'antic Imperi Romà. Tanmateix, el concepte *petralata* era utilitzat pels agrimensors romans per designar els límits del territori centuriat d'una ciutat. Aquesta dada l'han poguda comprovar per diferents indrets de la Gàl·lia romana els arqueòlegs francesos George Chouquer i François Favory.³ Possiblement, l'origen del topònim Peralada estigui relacionat amb l'organització administrativa de l'antiga ciutat d'Empúries.

L'EXCAVACIÓ DEL CONVENT DE SANT BARTOMEU

Situació del jaciment

La vila de Peralada s'assenta damunt un petit turó dels relleus pre-holocènics que emmarquen la plana deltaica de l'Alt Empordà, als peus del qual es produeix la confluència dels rius Orlina i Llobregat. Malgrat la poca elevació d'aquest turó (25 metres sobre el nivell del mar, en la cota més alta), des del seu cim es domina un vastíssim territori que coincideix, aproximadament, amb els límits de la comarca.

El paisatge actual del terme de Peralada és força diferent del que tenia en època antiga a causa de contínues aportacions al·luvials dels rius i a una premeditada acció antròpica destinada a drenar les zones inundades i a dirigir els cursos d'aigua.

La situació central de Peralada respecte al territori que domina i les seves característiques topogràfiques, han fet de la vila una important cruïlla de camins, catalitzadora de totes les comunicacions de la zona nord-est de la comarca. En època medieval passava per Peralada un camí que travessava els Pirineus pel coll de Banyuls, i que era el mateix camí que a l'antiguitat va rebre el nom de Via Heràclea.

2. BADIA i HOMS, J. *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol II-A. Girona, 1985.

3. CHOUQUER, G. i FAVORY, F. *Contribution à la Recherche des cadastres antiques*. A.L.U.B. Besançon, 1979.

L'antic convent de Sant Bartomeu de Bell-lloc es troba situat en la part alta de la vila, a tocar del costat nord de l'església parroquial de Sant Martí. L'origen d'aquest convent es remunta a l'any 1390, moment en què l'aleshores vescomte de Peralada, Felip Dalmau de Rocabertí, va fer la cessió del solar on havia estat l'antic castell vescomtal a la congregació de monges canongesses agustines de Sant Bartomeu de Bell-lloc (convent situat a l'actual terme municipal de Cantallops) perquè hi construïssin un nou edifici conventual. De l'edifici gòtic, només se'n conserven alguns elements arquitectònics, ja que tot l'edifici va patir una important destrucció durant la Guerra del Francès, període en què el convent és utilitzat com a polvorí.

L'any 1835, el convent és quasi totalment reformat i adquireix l'aspecte en què arriba als nostres dies: un edifici de planta gairebé trapezoïdal adaptada a la trama urbana existent, estructurat al voltant d'un claustre quadrat.

La congregació de monges va abandonar el convent l'any 1975. A partir d'aquest moment, el convent perd el seu caràcter d'edifici religiós per convertir-se, progressivament, en un edifici d'habitatges.

PRIMERA FASE: NECRÒPOLI DEL FERRO

Les troballes més antigues fetes a Peralada corresponen a una sèrie de materials corresponents a una necròpoli d'incineració i localitzats durant uns moviments de terra efectuats en terrenys del castell amb motiu d'una plantada d'arbres en el segle XIX. La primera notícia d'aquesta troballa és comunicada per Pella i Forgas.

La majoria dels materials ceràmics fets a mà i alguns elements metàl·lics procedeixen del nord dels Pirineus. A aquests elements cal afegir altres materials, tant ceràmics com metàl·lics, fets amb noves tècniques.

Els metalls són molt abundants. Hi ha una col·lecció nombrosa d'armes de ferro, que corresponen més a una producció artesanal que no pas a una producció en sèrie. Hi ha diverses puntes de llança i algun fragment d'espasa d'antenes.

Hi ha també una interessant col·lecció de sivelles de bronze. Hi ha vuit exemplars gairebé sencers i fragments que corresponen a dos més. La tècnica decorativa és variada, encara que solen repetir els mateixos temes geomètrics. El motiu pot ser incís o granulat. Per les seves característiques, semblen fetes totes en el mateix taller, amb una evolució tipològica dins la segona meitat del segle VI aC.

Els materials procedents d'aquesta necròpoli, actualment dipositats en el Museu de Peralada i que han estat estudiats per la doctora Enriqueta Pons, demostren l'existència d'un àmbit diferenciat dins la cultura anomenada de camps d'urnes, encara que hi són evidents les aportacions ètniques i econòmiques d'altres pobles. Hi arriben, al mateix temps, novetats culturals procedents del sud de la península Ibèrica i de la Mediterrània.

La cronologia del jaciment se situa entre el final del segle VII i el començament del segle V aC.

SEGONA FASE: POBLAT IBÈRIC (FIG. 0/1)

Situats ja en el jaciment de Sant Bartomeu, la primera ocupació que hi hem pogut documentar correspon a un assentament ibèric.

Les estructures que corresponen a aquesta primera fase presenten una tipologia molt diversa: en alguns casos els murs estan fets només amb lloses de granit i pissarra, amb la part vista repicada; en altres, s'han utilitzat només rierencs de dimensions petites i mitjanes sense treballar, i finalment, un tercer tipus és el mur fet amb pedres irregulars de grans dimensions amb d'altres més petites per acabar d'omplir, combinant la utilització de lloses i rierencs. En tots els tipus, les pedres estan unides amb fang.

Les dimensions de les estructures també són diverses: l'amplària dels murs varia entre els 50 i els 100 centímetres. Pel que fa a les alçàries, condicionades per les construccions posteriors, varien des d'una sola filada de pedres fins a un metre.

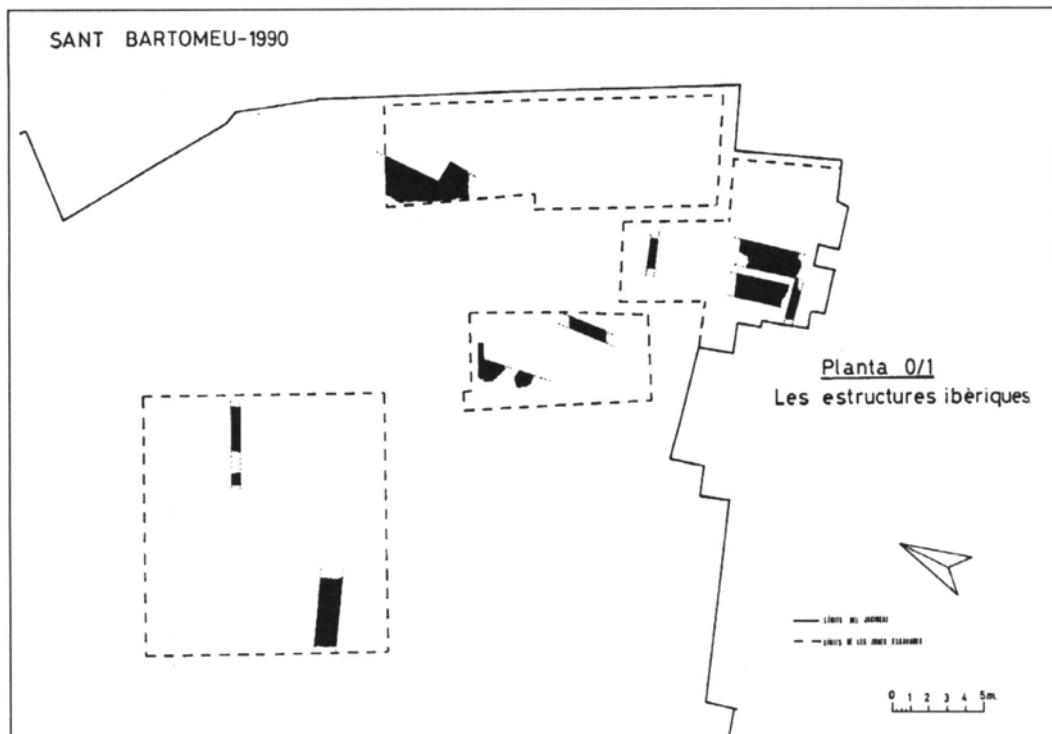
Malauradament, totes les estructures pertanyents a aquesta fase, a l'igual que els estrats que s'hi relacionen, s'han vist molt afectades per les construccions posteriors. Això fa que sigui totalment impossible de relacionar-les entre si. Sembla confirmada l'existència d'un mínim pla urbanístic, ja que tots els murs tenen orientacions nord-sud o est-oest, fet que sembla indicar una disposició en retícula. Les diferents tècniques constructives indiquen possiblement diferents remodelacions en el poblat, que han estat impossibles de documentar. Només en un sol cas, en la zona 3, hi ha dues estructures que foren amortitzades per la construcció d'una tercera.

Un altre aspecte que s'ha de destacar és la gran potència dels nivells ibèrics, que en alguns casos arriben fins als dos metres, mentre que en altres la potència és més petita a causa de les posteriors ocupacions. Aquest fet varia molt segons la zona d'excavació. Així, a la zona 2, dins les habitacions del convent, sota el paviment del segle XV, apareixen directament nivells d'ocupació del segle IV aC, tallats només per alguna sitja; en canvi, a la zona 3, al costat de l'església, els nivells ibèrics es trobaven quatre metres per sota de la cota inicial de la intervenció.

Una excavació efectuada l'estiu passat a la plaça de les Monges, just davant del convent, ha permès de veure que també en aquest lloc, els nivells ibèrics sobrepassen els dos metres de potència.

Pel que fa a les dimensions totals del poblat, són molt difícils d'establir, donat que les dades que coneixem fins al moment són escasses. Al conjunt d'estructures de Sant Bartomeu cal afegir altres dades: una petita intervenció al carrer Costa del Rector, també a la part alta del turó, i a uns 200 metres al sud del convent es pogueren documentar estructures del mateix període. En canvi, en l'excavació de la plaça Gran, situada en una zona més baixa del turó, aparegueren diverses sitges, que no es podien relacionar, però, amb cap estructura ni amb cap nivell d'ocupació. Malgrat tot, les grans dimensions del poblat semblen confirmades per altres troballes puntuals fetes en diversos indrets del poble.

Els *materials arqueològics* relacionats amb el poblat són nombrosos.

Majoritàriament es tracta de materials de fabricació indígena: àmfores ibèriques i peces de ceràmica comunes i grolleres. Algunes d'aquestes peces presenten diversos tipus de decoració: amb cordons, incisions i pintades, tant amb pintura blanca com amb pintura de color vinós. Els materials d'importació són força escassos. S'han documentat àmfores massaliotes, púniques ebussitanes, cartagineses i gregues. Entre les ceràmiques fines, les més nombroses són les àtiques, de les quals hi ha representats diversos estils, corresponents a períodes cronològics concrets: figures negres, figures roges, Saint Valentin i vernís negre amb decoració impresa: palmetes, estries i oves.

Les importacions no procedents de l'Àtica hi són menys nombroses: copa jònia, ceràmica pseudo-jònia i grega d'Occident.

Els materials arqueològics permeten situar el moment inicial d'aquesta primera fase entre el final del segle VI i el començament del V aC, i el moment final, a l'inici del segle III.

TERCERA FASE: CAMP DE SITGES

La tercera fase del jaciment de Sant Bartomeu correspon a un camp de sitges.

Durant un moment indeterminat del segle III aC les estructures d'hàbitat que pertanyien a la fase anterior són amortitzades i l'indret es converteix en una zona de magatzem. S'han localitzat diverses sitges a gairebé totes les zones d'excavació del jaciment fins a un total de 19, repartides de la manera següent: zona 1:2; 2:4; 3:10; 4:1; i 5:2. En algun cas, concretament en la zona 2, alguna de les sitges no s'ha pogut excavar totalment perquè estava coberta per estructures del convent.

Tipològicament, es distingeixen dos tipus de sitja: unes més antigues, de petites dimensions, aproximadament d'un metre de fondària, forma troncocònica amb la base plana o còncaua i unes de més modernes, que són també menys nombroses, de forma ovoïdal, amb una fondària entre el metre i mig i els dos metres. L'amortització de les sitges, que no és coetània, es produeix, tanmateix, en un període de temps relativament breu, entre el darrer quart del segle III i l'inici del segle II aC.

La manca d'estructures relacionades amb aquestes sitges fa suposar que la zona d'hàbitat s'ha traslladat a un altre indret del turó, que fins al moment encara no hem pogut documentar. Tanmateix, la posterior excavació de la plaça Gran del mateix poble, una vegada acabada la campanya en el monestir, i que està situada a uns 300 metres en direcció sud-est, només va permetre la documentació de diverses sitges, majoritàriament amortitzades en el segle III aC, encara que n'hi ha alguna que es pot datar en el segle IV.

Cal citar també la recent troballa en les obres de construcció del camp de golf de Peralada, aproximadament a un quilòmetre al nord del nucli, d'un camp de sitges, encara pendent d'excavació, però que pel material recollit en superfície té una cronologia semblant a la del convent.

Aquestes troballes constaten la importància dels camps de sitges relacionats amb els nuclis de poblament a l'època ibèrica. Malgrat el relatiu desconeixement del territori durant aquest període, se n'han documentat diversos: el Mas Castellar de Pontós, o bé el poblat de Sant Julià de Ramis, on recentment s'han excavat més de 120 sitges, datables entre mitjan segle IV i mitjan segle II aC en un indret situat a menys de mig quilòmetre del poblat.

El *material arqueològic* procedent del farcit de les sitges és molt abundant: les importacions són minoritàries i procedeixen gairebé en la seva totalitat de la península Itàlica. Són les àmfores greco-itàliques, la ceràmica de vernís negre del tipus campaniana A, de la qual s'han identificat quatre formes (Lamboglia 23, 27, 34 i 36), totes molt primerenques i la ceràmica comuna itàlica, bàsicament cassoles i tapadores, així com un sol fragment de morter itàlic. Els materials d'importació que no són itàlics consisteixen bàsicament en algun fragment d'àmfora púnica, grega o massaliota.

Els materials més nombrosos són de fabricació indígena, entre els quals destaca la ceràmica comuna i la grollera de cuina, fetes a mà com amb torn. Les formes identificades són les més corrents: gerres, bols i altres recipients utilitzats com a contenidors dins la ceràmica comuna, encara que també hi ha alguna imitació de ceràmiques d'importació, com és el cas de dues peces que reproduïen la forma Lamboglia 36 de la ceràmica de vernís negre, i, dins la ceràmica grolle-

ra, olles baixes de perfil en «S» i cassoles de base plana i parets rectes. Menys nombroses que els dos grups anteriors, són les ceràmiques del tipus gris emporità o gris de la costa catalana. Tots els fragments pertanyen a formes primerenques, del segle III aC que en algun cas es perllonguen durant els inicis del segle següent.

QUARTA FASE: CAMPAMENT ROMÀ (FIG. 0/2)

Abans de comentar la quarta fase del jaciment, és interessant recordar, a grans trets, el fenomen de la romanització a les actuals comarques del nord-est de Catalunya.

La romanització

L'arribada dels romans a Empúries es produeix l'any 218 aC, en el marc de la Segona Guerra Púnica. L'exèrcit és comandat per Gneu Corneli Escipió, en un intent de controlar i reduir la rereguarda d'Anníbal. L'elecció d'Empúries respon a l'interès per aconseguir una base fidel que assegurí el bon resultat del cop de mà i el control de les tribus indígenes. Empúries pot aportar exploradors, bones relacions amb els indígenes i un profund coneixement del territori.

Una vegada acabada la guerra, els romans decideixen quedar-se i explotar la rica zona ocupada. L'any 197 aC es produeix una gran revolta indígena, deguda sobretot a la pressió tributària i a les exigències dels governadors romans. El Senat romà envia Marc Porci Cató a Empúries. Segons el relat de Titus Livi, primer ocupà Rhode, en mans dels revoltats, després estableix un campament al costat de la ciutat grega d'*Emporion* i venç els revoltats en una batalla en un lloc indeterminat proper a Empúries i inicia una dura repressió.

Durant molts anys, el fet de la repressió catoniana ha estat acceptat per la majoria d'investigadors.

Arqueològicament, però, aquest fet no s'ha pogut demostrar mai: molts dels poblats ibèrics tenen una continuïtat en l'ocupació i es van abandonant lentament durant el segle II: Sant Julià de Ramis, Sant Grau (a Sant Gregori) i el Puig de Can Cendra (a Estanyol). Hi ha poblats que fins i tot reben una nova empenta, s'amplien i es fan més grans: Castell de la Fosca (Palamós), el Fortim (Sant Feliu de Guíxols), Castell Barri (Calonge) i Mas Castell (Porqueres).

Aquesta segona fase de la romanització es caracteritza per un seguit de contactes i relacions més intenses en què hi ha, però, una escassa voluntat d'integració i de control del territori. La presència romana es manifesta per tropes d'ocupació situades en punts estratègics. Roma imposa la pau, manté l'ordre, cobra impostos i converteix el país en una plataforma de penetració dels productes itàlics, sobretot el vi i l'oli. Per als indígenes comporta condicions molt dures, però a la llarga és un període de pau i creixement demogràfic, que condueix a l'aparició d'un nou poblament a la plana que substitueix els antics poblats.

Finalment, la darrera etapa de la romanització s'inicia al final del segle II aC, quan l'actitud de Roma deixa de ser distant i s'inicia l'ocupació seguint les premisses itàliques, amb la fundació de ciutats de nova planta i l'explotació del territori a partir de parcel·les amb vil·les agrícoles.

L'estructura documentada en el jaciment de Sant Bartomeu s'inclou en la segona fase de la romanització. És una estructura de planta quadrangular. Se n'ha conservat el mur perimetral de llevant, orientat de nord a sud, amb una llargària de gairebé quinze metres, una amplària de dos metres i una alçària que varia entre els 120 i els 190 centímetres. A l'extrem sud gira cap a ponent amb un angle recte i continua gairebé tretze metres. Just en aquest angle sud-est hi ha certs elements que fan pensar en l'existència d'una torre, si bé les reformes fetes en època medieval i moderna han destruït aquest angle gairebé totalment.

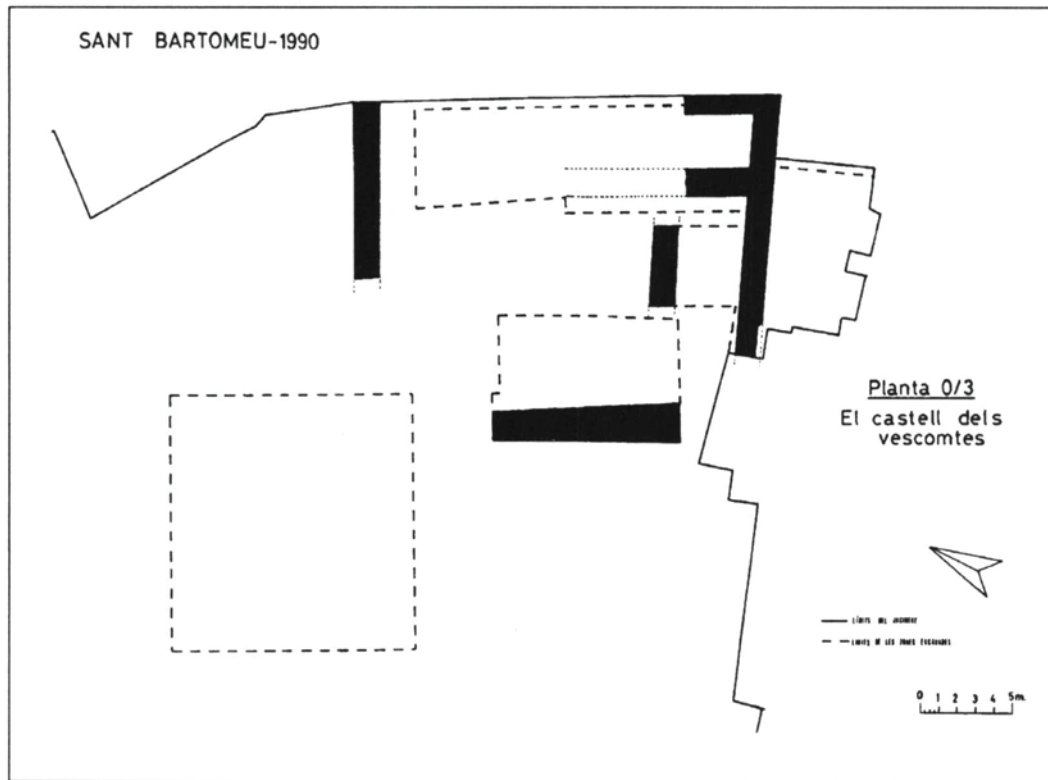
La tècnica constructiva d'aquest mur és una doble paret amb farciment intern, feta amb còdols de dimensions petites i mitjanes units amb fang. Consta d'una fonamentació amb una alçària mitjana de 125 centímetres, totalment irregular, i una part vista amb un parament extern fet amb còdols i lloses disposats verticalment i mínimament repicats formant filades.

La construcció d'aquesta muralla destrueix parcialment els murs corresponents al poblat del segle IV i les sitges que havien estat farcides poc temps abans. S'han pogut recollir diversos fragments de ceràmica en el farcit. Malauradament, la majoria d'aquests fragments corresponen a peces de ceràmica comuna i grollera de cuina, amb poca informació cronològica. Hi ha també, però, alguns petits fragments d'àmfora itàlica, ibèrica i púnica, que permeten situar, a grans trets, la construcció d'aquesta estructura dins el segon quart del segle II aC.

L'excavació a Sant Bartomeu no ha permès documentar, en cap de les zones, algun nivell arqueològic que es pugui correspondre amb aquesta estructura. Tanmateix, un sondeig efectuat a la plaça de les Monges, davant el monestir, durant l'estiu passat ha permès documentar una petita forja de treball de metalls, datable de mitjan segle II aC.

Considerant tots aquests elements que hem comentat, identifiquem l'estructura com un petit campament romà que devia tenir com a finalitat un control directe del territori, molt difícil de fer només des d'Empúries. Està situat en un dels punts clau del rerepaís emporità, ja que controla els passos naturals del Pirineu, sobretot el coll de Banyuls, i té una visió directa de tota la zona nord de la plana empordanesa. La manca d'estructures interiors fa pensar que, en tractar-se d'una estructura totalment militar, l'única construcció en pedra devia ser la mateixa muralla, mentre que la guarnició devia estar instal·lada a l'interior en tendes de campanya. Aquest campament devia funcionar durant poc temps, fins que el territori va estar totalment pacificat i va començar l'ocupació de la plana, corresponent al que anomenem tercera fase de la romanització.

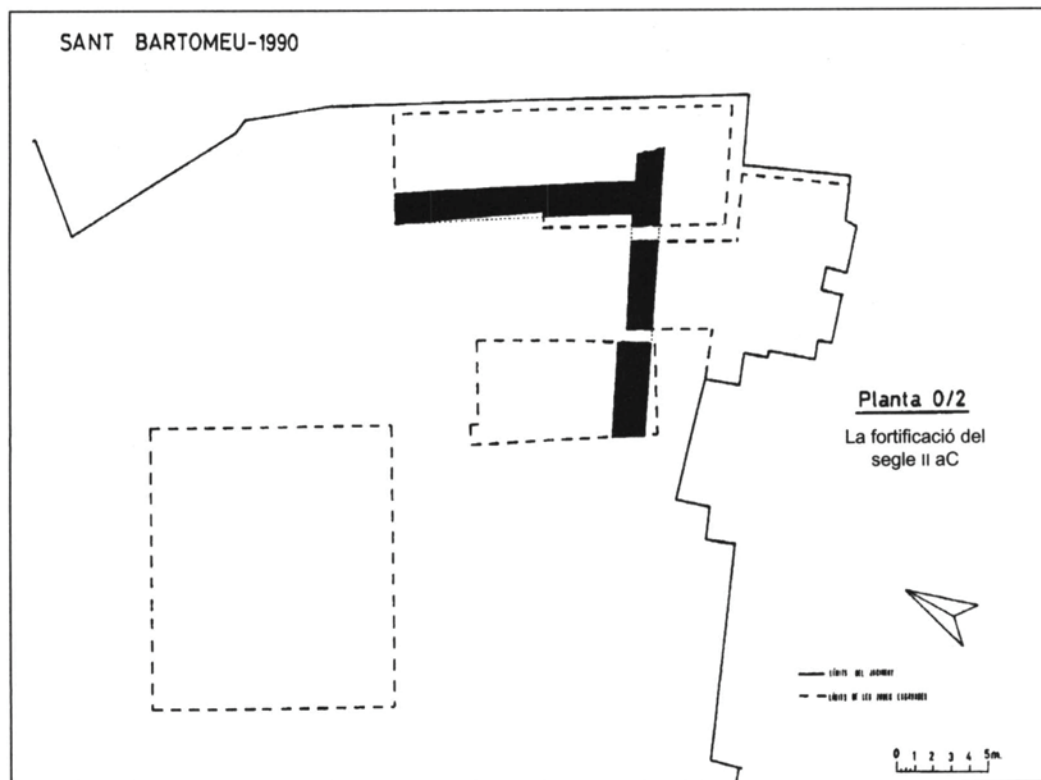
Una vegada abandonat el campament, no hi ha documentada cap més ocupació en el turó de Peralada fins a l'època alt-medieval. Malgrat tot, la trobada de diversos fragments de ceràmica corresponents als tipus roig intern pompejà (parets fines, terra sigil·lada sud-gal·lica, africanes A i D, africana de cuina, terra sigil·lada Lucente i àmfors baix-imperials) indica una certa freqüentació

durant tota l'època romana, des del segle I aC fins al segle V dC. Malgrat l'abandonament del turó, el poblament a la zona continua, ara traslladat a la plana, com ho indiquen la trobada d'un forn d'àmfores als voltants del poble, d'una vil·la a Vilanova de la Muga, a uns tres quilòmetres, i troballes diverses efectuades en el terme municipal de Peralada i els termes veïns.

CINQUENA FASE: LA NECRÒPOLI ALT-MEDIEVAL

El primer testimoni arqueològic de poblament en època medieval el constitueix la necròpoli localitzada al claustre i a la zona 3, que està situada estratigràficament entre el campament romà i les primeres restes del castell medieval. S'hi van localitzar 25 enterraments, tots ells d'inhumació. La necròpoli no ha proporcionat massa elements per poder establir uns límits cronològics d'una manera ferma. De moment, l'únic que podem fer és situar-la, *grosso modo*, entre mitjan segle VII i el segle IX, abans de la construcció de la muralla del castell medieval.

SISENA FASE: EL *CASTRO* TOLON I L'ANTIGA ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ (FIG. 0/3)

Pertanyent a l'època medieval i anterior a la construcció del convent de Sant Bartomeu, s'han localitzat les restes de dues estructures arquitectòniques corresponents les primeres a una fortificació identificada com el *Castro* Tolon, i les segones, a l'església parroquial de Sant Martí. Ambdós edificis apareixen documentats ja a mitjan segle X.

Malauradament, tant el castell com la primitiva església parroquial només els coneixem parcialment. Els murs descoberts identificats com a pertanyents a l'antic castell dels vescomtes de Peralada corresponen al que devia ser la part sud-est del castell. Per a la construcció del castell es reaprofitaren com a fonament els murs de l'antiga fortalesa romana republicana. Segons mostren els vestigis, conservats, el castell devia tenir una estructura poligonal i possiblement estigués defensat amb torres quadrades. Estava cobert amb bigues de fusta que sostenien la teulada. En el moment de la seva utilització, el castell gaudia d'una magnífica panoràmica, ja que des del seu cim es podia abraçar quasi la totalitat del comtat de Peralada.

Pel que fa a les raons de l'abandonament d'aquest castell, l'arqueologia ens

proporciona dades significatives que ens confirmen la tradició escrita. Segons Ramon Muntaner, al 1285 el castell dels vescomtes i amb aquest tot Peralada fou incendiat pels almogàvers. En una de les zones excavades al convent de Sant Bartomeu vam poder localitzar les restes d'aquest incendi.

Així doncs, ja per acabar, les quatre campanyes d'excavació al centre històric de Peralada ens permeten oferir una aproximació preliminar sobre els orígens del poblament medieval de Peralada. Aquests no s'han de situar després de les invasions dels francs del segle III, sinó a les darreries del segle VII, en un moment en què la crisi de l'estat visigòtic de Toledo i la posterior conquesta musulmana són el testimoni polític de profundes transformacions socials que queden representades, des del punt de vista arqueològic, pel canvi en els patrons d'assentament. Peralada, al segle VIII, és un lloc d'hàbitat antic reocupat. Al segle X, l'incipient nucli de poblament representat per les gents de la necròpoli està ja definitivament consolidat (tradicionalment, també s'ha situat en aquest moment la construcció del primer recinte emmurallat de la vila), un castell, el *Castro Tolon*, i una església, la de Sant Martí, són el testimoni arqueològic de la presència a Peralada de les institucions feudals.